

Η ΝΟΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΗΣ

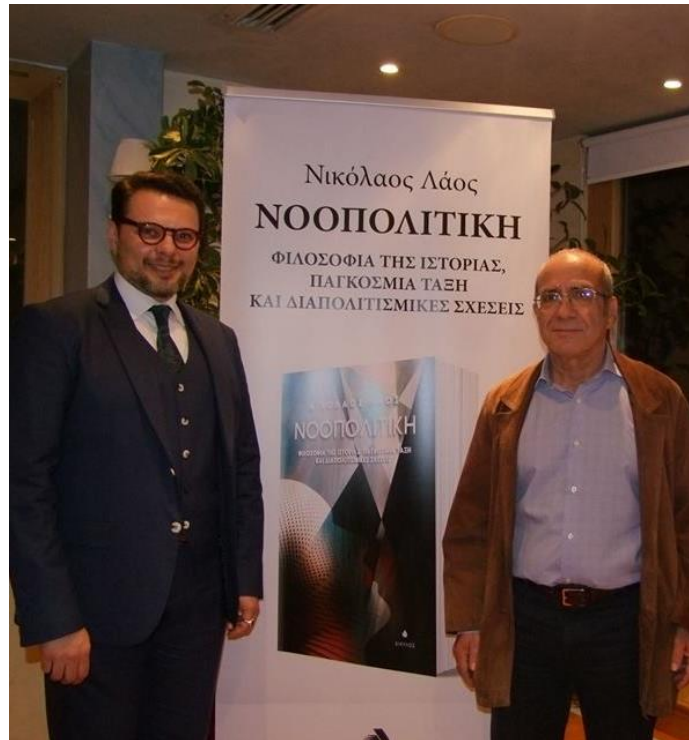
© Νικόλαος Λάος, 2018

Φιλόσοφος – Σύμβουλος Νοοπολιτικής

Συγγραφέας του βιβλίου *Νοοπολιτική: Φιλοσοφία της Ιστορίας, Παγκόσμια Τάξη και Διαπολιτισμικές Σχέσεις* (Εκδόσεις Δίαυλος)

Ιδρυτής και Πρόεδρος της νοοπολιτικής δεξαμενής σκέψης και ιδιωτικής εταιρείας πληροφοριών F.S.C. Ltd

www.nicolaslaos.com

Αριστερά, ο Δρ. Νικόλαος Λάος και, δεξιά, ο εκδότης του, κ. Εμμανουήλ Δεληγιαννάκης (Εκδόσεις Δίαυλος)

<https://www.diavlos-books.gr/product/1088/noopolitiki-filosofia-tis-istorias.-pagkosmia-taksi-kai-diapolitismikes-sxeseis->

Η τυπολογία της πολιτικής δύναμης

Στην πολιτική θεωρία, η έννοια της πολιτικής δύναμης γίνεται κατανοητή κυρίως μέσω δύο άλλων εννοιών, που προέρχονται από τη ρωμαϊκή πολιτική και νομική σκέψη και είναι γνωστές ως 'potestas' και 'potentia'. Για τους Ρωμαίους, η 'potentia' αναφερόταν στην ικανότητα ενός προσώπου ή ενός πράγματος να επηρεάζει ένα άλλο. Η 'potestas', έχοντας μια στενότερη πολιτική σημασία, αναφερόταν στις ιδιόμορφες ικανότητες που έχουν οι άνθρωποι που επικοινωνούν και δρουν από κοινού και συντονισμένα μεταξύ τους.

Ο Κικέρων επισήμανε τη διαφορά μεταξύ της ‘potestas’ και της ‘potentia’ όταν είπε «potestas in populo, auctoritas in senatu», δηλαδή «δύναμη στον λαό, εξουσία στη σύγκλητο». Εξ ου και η ‘δύναμη’ διακρίνεται από την ‘εξουσία’, υπό την έννοια ότι, ενώ η δύναμη είναι η *ικανότητα* να επιτυγχάνεις την υπακοή κάποιου στις δικές σου προτιμήσεις, η ‘εξουσία’ είναι το *δικαίωμα* να εκτελείς κάποια πράξη, περιλαμβανομένων του δικαϊώματος να νομοθετείς και διαφόρων δικαιωμάτων που εμπεριέχονται στο κυβερνάν.

Η πολιτική δύναμη δεν είναι κάτι το οποίο πρέπει να ξεφύγει από τον Αριστοτελικό κανόνα της μεσότητας, ο οποίος καταδικάζει και την έλλειψη και την υπερβολή: «Διαιρώντας κάτι που έχει για γνωρίσματά του τη συνέχεια και τη διαιρετότητα μπορούμε να έχουμε ή δύο άνισα μεταξύ τους μέρη (ένα μικρότερο και ένα μεγαλύτερο) ή δύο ίσα μέρη, κι αυτό ή σε σχέση με το ίδιο το πράγμα ή σε σχέση με εμάς...Όταν λέγω ‘μέσον σε σχέση με το πράγμα’, εννοώ ‘αυτό που απέχει εξίσου από καθένα από τα δύο άκρα’· αυτό βέβαια είναι ένα και το ίδιο για όλους· όταν, πάλι, λέγω ‘μέσον σε σχέση με εμάς’, εννοώ ‘αυτό που δεν είναι ούτε υπερβολικά πολύ ούτε υπερβολικά λίγο’, κάτι που, βέβαια, δεν είναι ούτε ένα ούτε το ίδιο για όλους. Παράδειγμα: Αν τα δέκα είναι πολλά και τα δύο λίγα, μέσον εν σχέσει με το πράγμα λέμε πως είναι το έξι, αφού αυτό υπερέχει και υπερέχεται κατά τον ίδιο αριθμό μονάδων. Αυτό, βέβαια, είναι το μέσον όπως το διδάσκει η αριθμητική. Το μέσον όμως το σε σχέση με εμάς δεν ορίζεται έτσι· γιατί αν για ένα άτομο είναι πολύ το να φάει δέκα ‘μερίδες’ και λίγο το να φάει δύο, δεν θα πει πως ο προπονητής του θα του ορίσει έξι ‘μερίδες’, γιατί και αυτή η ποσότητα μπορεί να είναι πολλή γι’ αυτόν που θα τη φάει ή λίγη· λίγη για έναν Μίλωνα, πολλή για τον αρχάριο στη γύμναση· και φυσικά το ίδιο ισχύει και στο τρέξιμο και στην πάλη. Συμπέρασμα: Ο ειδήμονας αποφεύγει την υπερβολή ή την έλλειψη και ψάχνει να βρει το μέσον· αυτό είναι η τελική του προτίμηση –φυσικά, όχι το μέσον το σε σχέση με το πράγμα, αλλά το σε σχέση με εμάς» (Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, B6, 1106 a26 – b7).

Η έλλειψη της πολιτικής δύναμης συνεπάγεται μικρότερη πιθανότητα επίτευξης των προτιμωμένων αποτελεσμάτων (δηλαδή των σκοπών της δράσης). Η υπερβολική συγκέντρωση πόρων πολιτικής δύναμης μπορεί να αποδειχθεί κατάρτα, κι όχι ευλογία, εάν οδηγήσει σε υπερβολική αυτοπεποίθηση και σε εσφαλμένες στρατηγικές ως προς τη διαχείριση της δύναμης.

Η ιστορία προσφέρει πολλά στοιχεία που δικαιώνουν την περιβόητη ρήση του Βρετανού ιστορικού λόρδου Άκτον (Lord Acton, 1834-1902), σύμφωνα με την οποία «η δύναμη διαφθείρει, και η απόλυτη δύναμη διαφθείρει απόλυτα», και μάλιστα διαφθείρει ειδικότερα εκείνους που νομίζουν ότι την αξίζουν (βλ. Lord Acton, *Essays on Freedom and Power*, ed. G. Himmelfarb, Εκδ. Meridian, 1956). Στη Βίβλο, η ιστορία της σύγκρουσης μεταξύ του Δαβίδ και του Γολιάθ διδάσκει ότι η υπεροχή του Γολιάθ έναντι του Δαβίδ σε πόρους δύναμης τον παρέσυρε σε εσφαλμένη στρατηγική, η οποία οδήγησε στην ήττα και στον θάνατο του Γολιάθ. Στην καθημερινή ζωή μας, ακούμε, σε διάφορες περιπτώσεις, ότι ένας άνδρας ή μια γυναίκα είναι υπερβολικά όμορφος/όμορφη ή καλός/καλή για το ταίρι του/της.

Επίσης, συχνά η κοινωνική νοημοσύνη των πολιτικών εξελίσσεται αντιστρόφως ανάλογα προς την πολιτική δύναμη που αποκτούν.

Μια έξυπνη θεώρηση του ζητήματος της δύναμης στην εποχή της δημοκρατίας, του αστικού συστήματος και της πολυπλοκότητας δεν αφορά πλέον στη μεγιστοποίηση της δύναμης, ούτε στη διαμόρφωση και διατήρηση ‘ηγεμονίας’. Αφορά στην εξεύρεση τρόπων με τους οποίους πόροι δύναμης μπορούν να συνδυαστούν σε επιτυχημένες στρατηγικές μέσα σ’ ένα νέο ιστορικό πλαίσιο που χαρακτηρίζεται από τη διάχυση της δύναμης σε πολλούς, διαφορετικούς κοινωνικούς εταίρους, από την ανάδυση του ‘άλλου’ και από την αρχή της συναίνεσης ως βάση της δημοκρατίας.

Η ‘στρατηγική’ είναι αυτό που συνδέει μεταξύ τους ‘μέσα’ και ‘στόχους’. Συνεπώς, η στρατηγική επιτάσσει την αποσαφήνιση των στόχων (δηλαδή των προτιμωμένων αποτελεσμάτων της δράσης), των πόρων και των τακτικών χρήσης των πόρων.

Μελετώντας την έννοια της δύναμης σε σχέση με το ζήτημα της διαχείρισης της βούλησης των δρώντων μελών ενός συστήματος, ο Τζόζεφ Νάι Τζούνιορ (Joseph Nye Jr.) –ο οποίος διητέλεσε πρότανης της John F. Kennedy School of Government στο Πανεπιστήμιο Harvard, βοηθός υπουργός Άμυνας αρμόδιος για ζητήματα διεθνούς ασφαλείας στην κυβέρνηση Μπιλ Κλίντον και σύμβουλος της κυβέρνησης Μπαράκ Ομπάμα για το σχέδιο αναδιοργάνωσης της πολιτικής και των υπηρεσιών εθνικής ασφαλείας των ΗΠΑ– έχει καταλήξει στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν οι ακόλουθοι τρεις τύποι δύναμης (Joseph Nye Jr., *The Future of Power*, Εκδ. Public Affairs, 2011):

Πρώτος τύπος δύναμης: Ο Α χρησιμοποιεί απειλές ή υπόσχεται αμοιβές για να μεταβάλλει τη συμπεριφορά του Β, αντιβαίνοντας προς τις αρχικές προτιμήσεις και στρατηγικές του Β. Ο Β έχει πλήρη επίγνωση αυτής της κατάστασης και αισθάνεται τις συνέπειες της δύναμης του Α.

Δεύτερος τύπος δύναμης: Ο Α ελέγχει την ατζέντα δράσεων με έναν τρόπο που περιορίζει τις στρατηγικές επιλογές που κάνει ο Β. Σε αυτήν περίπτωση, ο Β μπορεί να γνωρίζει ή να μη γνωρίζει (τουλάχιστον πλήρως) τη δύναμη του Α και, κατ’ επέκταση, ο Β μπορεί να έχει ή να μη έχει επίγνωση της δύναμης που του ασκεί ο Α (τουλάχιστον στην πλήρη έκτασή της).

Τρίτος τύπος δύναμης: Ο Α συμβάλλει και βοηθεί στη δημιουργία των βασικών πεποιθήσεων, αντιλήψεων και προτιμήσεων του Β, δηλαδή ο Α επηρεάζει το αξιακό σύστημα, τη σκέψη και γενικότερα τη συνείδηση του Β. Σε αυτήν την περίπτωση, ο Β είναι απίθανο να έχει επίγνωση της κατάστασης ή να συνειδητοποιεί την επίδραση της δύναμης του Α. Αυτή η τρίτη μορφή δύναμης είναι γνωστή ως η «ηπία δύναμη» (soft power).

Ο Τζόζεφ Νάι Τζούνιορ ονόμασε «έξυπνη δύναμη» (smart power) εκείνη τη δύναμη που είναι συνδυασμός και των τριών ανωτέρω τύπων δύναμης.

Ο πρώτος τύπος δύναμης βασίζεται στον ωμό και άμεσο καταναγκασμό και γι' αυτό δεν δημιουργεί μια δομή δύναμης, δηλαδή δεν έχει συστημική διάσταση. Στην περίπτωση του πρώτου τύπου δύναμης, ο Α και ο Β δεν δρουν στο πλαίσιο ενός συστημικού όλου, αλλά ως μονάδες καθαυτές, που η μια ασκεί άμεσα τη δύναμή της στην άλλη. Όποιος ασκεί μόνο τον πρώτο τύπο δύναμης, ασκεί δύναμη με τη λογική και τη μέθοδο του 'κατσαπλιά' ή του αυθαίρετου ηγέτη. Έτσι, είναι πολύ εύκολο να χάσει σημαντικό μέρος της επαφής του με το κοινωνικό γίνεσθαι, να αναπτύξει αλαζονική συμπεριφορά και να επιλέξει τη λάθος στρατηγική, που εν τέλει θα καταστρέψει και τον ίδιο.

Κανένα κτιστό ον δεν είναι άταρκες. Συνεπώς, κανείς δεν μπορεί να ασκήσει δύναμη με απόλυτο τρόπο. Κατ' επέκταση, και εκείνος που ασκεί δύναμη και εκείνος που την υφίσταται είναι μέλη ενός συστήματος –του συστήματος που γεννιέται από το γεγονός της μεταξύ τους αλληλόδρασης– που επηρεάζει, ως τρίτος παράγοντας, και τους δύο. Ο πρώτος τύπος δύναμης, βάσει της προαναφερθείσας κατηγοριοποίησης των τύπων δύναμης, αγνοεί αυτή τη δομική διάσταση της δύναμης, βλέποντας μόνο τις μεμονωμένες μονάδες που ασκούν ή υφίστανται δύναμη.

Αντίθετα, ο δεύτερος τύπος δύναμης και ο τρίτος τύπος δύναμης περιλαμβάνουν πτυχές δομικής ισχύος. Με τον όρο 'δομή', εννοούμε απλά την οργάνωση όλων των δρώντων σε μια ολότητα. Οι άνθρωποι είναι ενταγμένοι σε πολύπλοκες δομές κουλτούρας, κοινωνικών σχέσεων και δύναμης, που τους επηρεάζουν και τους περιορίζουν. Ο δεύτερος τύπος δύναμης και ο τρίτος τύπος δύναμης σημαίνουν ότι η δύναμη του Α δεν ασκείται άμεσα από τον Α στον Β (περίπτωση του πρώτου τύπου δύναμης), αλλά ο Α ασκεί τη δύναμή του στον Β με το να επηρεάζει και να διαμορφώνει τις δομές κουλτούρας, κοινωνικών σχέσεων και δύναμης που προσδιορίζουν τον Β.

Ειδικότερα, ο δεύτερος τύπος δύναμης δίδει έμφαση στη διαχείριση από τον Α του θεσμικού πλαισίου μέσα στο οποίο δρα ο Β. Ο τρίτος τύπος δύναμης δίδει έμφαση σε κάτι πολύ πιο λεπτοφυές αλλά πολύ σημαντικό –στη διαχείριση του διανοητικού και του ηθικού πεδίου, δηλαδή της κουλτούρας (καλλιέργεια συνείδησης). Με την κατάλληλη διαχείριση των νοημάτων και των αξιών, οι άνθρωποι-στόχοι γίνονται διαχειρίσιμοι και τους ασκείται δύναμη, χωρίς καν να έχουν επίγνωση αυτού του γεγονότος και βεβαίως χωρίς να αντιδρούν.

Όπως είχε πει η πολιτική φιλόσοφος Χάνα Άρεντ (Hannah Arendt), «η δύναμη αναβλύζει μεταξύ των ανθρώπων όταν δρουν από κοινού». Ομοίως, ένα κράτος μπορεί να αποκτήσει δύναμη στο παγκόσμιο σύστημα με το να δρα *μαζί* με άλλα κράτη κι όχι μόνο *εναντίον* άλλων κρατών. Η «ηπία δύναμη», δηλαδή ο τρίτος τύπος δύναμης, σημαίνει ότι διαχειρίζεσαι το συνειδησιακό περιεχόμενο του στόχου, ώστε ο στόχος να δράσει από μόνος του σύμφωνα με τη δική σου βούληση, χωρίς να χρειάζεται ούτε καταναγκασμός ούτε δωροδοκία, διότι ο στόχος θα έχει αποκτήσει τη βούληση και τις αξίες και τους κανόνες που εσύ θέλεις να έχει.

Πολλοί σύγχρονοι κοινωνιολόγοι και πολιτικοί επιστήμονες αναλύουν μεθοδικά αυτές τις κρυμμένες και αόρατες, αν και δημόσιες, δυνάμεις, οι οποίες αντανakλούν τον βαθμό δυσκολίας που έχει ο στόχος στο να ανακαλύψει την πηγή της δύναμης. Σύμφωνα, μάλιστα, με τον Τζόζεφ Νάι Τζούνιορ, ο πολιτικός πρέπει να σκέπτεται και να δρα πρώτα με βάση τον τρίτο τύπο δύναμης –που είναι ο σημαντικότερος στην εποχή της προηγμένης νεωτερικότητας και της πολυπλοκότητας– ύστερα με τον δεύτερο τύπο δύναμης, και μόνο σε έσχατη περίπτωση με τον πρώτο τύπο δύναμης. Με άλλα λόγια, πρώτα απ’ όλα, πρέπει να επιχειρείς να διαμορφώσεις τις ίδιες τις προτιμήσεις του στόχου, δηλαδή να εισέλθεις στο συνειδησιακό σύμπαν του στόχου για να το διαχειριστείς από μέσα. Κατά δεύτερον, πρέπει, συμπληρωματικά προς τη διαμόρφωση των προτιμήσεων του στόχου, να διαμορφώσεις και τον τρόπο με τον οποίο εξαντικειμενίζονται οι προτιμήσεις του στόχου στο πεδίο των θεσμών, δηλαδή να διαμορφώσεις την πολιτική ατζέντα του στόχου και τελικά το θεσμικό του πλαίσιο. Μόνο όταν είναι απολύτως αναγκαίο, και δεν αρκούν οι δυνάμεις τρίτου και δεύτερου τύπου, χρειάζεται να καταφύγεις στη δύναμη πρώτου τύπου, δηλαδή στην άμεση άσκηση καταναγκασμού, που είναι η πιο πρωτόγονη μορφή δύναμης.

Επέκεινα της τυπολογίας της πολιτικής δύναμης: Νοοπολιτική

Η ανωτέρω τυπολογία της πολιτικής δύναμης και η θεωρία του Τζόζεφ Νάι Τζούνιορ περί ηπίας δύναμης αναδεικνύουν τη δύναμη της πνευματικότητας και την πνευματικότητα της πραγματικής δύναμης, αλλά, στον θεμελιώδη πυρήνα της σκέψης τους, αποδίδουν αξιολογική και ηθική προτεραιότητα στο αίτημα της ιστορικής καταξίωσης και επιβολής, άρα, της δύναμης καθ’ εαυτήν, έναντι της πνευματικότητας, δηλαδή, έναντι της υπαρξιακής ελευθερίας και ολοκλήρωσης του ανθρώπου. Συνεπώς, αν ‘σκάψει’ κάποιος βαθύτερα μέσα στη θεωρητική σκέψη και εργασία του Τζόζεφ Νάι Τζούνιορ και της λεγομένης νεοφιλελεύθερης ‘σχολής’ των Διεθνών Σχέσεων και της Πολιτειολογίας, θα διαπιστώσει ότι η αντίληψή τους περί της ηπίας δύναμης παραμένει μέσα στα όρια του ιδεολογικού πολέμου και των ψυχολογικών επιχειρήσεων, αποβαίνοντας εν τέλει μια πολύ εξελιγμένη και εξυγεμισμένη μορφή προπαγάνδας. Γιατί συμβαίνει αυτό; Διότι η ανωτέρω τυπολογία της πολιτικής δύναμης, η ανωτέρω θεωρία του Τζόζεφ Νάι Τζούνιορ περί ηπίας δύναμης και, γενικώς, η νεοφιλελεύθερη ‘σχολή’ των Διεθνών Σχέσεων και της Πολιτειολογίας –ενώ αναγνωρίζουν τον πρωταγωνιστικό ρόλο της κουλτούρας (πνευματικής καλλιέργειας), της διαχείρισης συνειδήσεων, των θεσμών και των τεχνολογιών– στερούνται οντολογικών θεμελίων, δηλαδή, δεν τολμούν να εισέλθουν στο πεδίο της μεταφυσικής.

Χωρίς τη μεταφυσική αναφορά –δηλαδή, χωρίς την αναφορά σε έναν καθολικό υπερβατικό Λόγο, ο οποίος, επειδή δεν ανήκει σε κανέναν, μπορεί να προσφέρεται σε όλους και να υπηρετεί όλους– η θεωρία της ηπίας δύναμης εκπίπτει σε μία πρόταση υποβολής και επιβολής ενός πολιτικού μονολόγου ο οποίος εκφράζει και εξυπηρετεί απλώς τα συμφέροντα και τις νοοτροπίες μίας ιστορικής δύναμης. Όμως, η

‘καθολικότητα’, την οποία μπορεί να προσφέρει η μεταφυσική, είναι κάτι εντελώς διαφορετικό από τις επιχειρήσεις υποβολής και επιβολής ενός γενικευμένου πολιτικού μονολόγου, τον οποίο, λ.χ., απεργάζεται και επιζητεί το νεοφιλελεύθερο κατεστημένο των ΗΠΑ από τη δεκαετία του 1970 και μετά. Η νοοπολιτική, ιδιαίτερος όπως την έχω διαμορφώσει στο ομώνυμο βιβλίο μου, εξευγενίζει την πολιτική δύναμη αναφέροντάς την σε ένα μεταφυσικό ‘καθόλου’, και, με αυτόν τον τρόπο, αντί να μετατρέπει τον πολιτισμό σε όχημα και μέσο άσκησης πολιτικής δύναμης, μετατρέπει την πολιτική δύναμη σε φορέα πολιτισμού. Αυτή, άλλωστε, θεωρώ ότι είναι η ουσία της κληρονομημένης από τον ελληνικό πολιτισμό διάκρισης μεταξύ του πολιτισμένου Έλληνα και του ‘Βαρβάρου’.

Για μια συστηματική μελέτη όλων των ανωτέρω ζητημάτων και για μια βαθιά κατανόηση της σχέσης μεταξύ της μεταφυσικής και της ιστορικής δύναμης, σας προτείνω να μελετήσετε το βιβλίο μου

Νοοπολιτική: Φιλοσοφία της Ιστορίας, Παγκόσμια Τάξη και Διαπολιτισμικές Σχέσεις

(Εκδόσεις Δίαυλος, ISBN-13: 978-960-531-421-7, Σελίδες: 512, Σχήμα: 17 x 24 cm):

<https://www.diaulos-books.gr/product/1088/noopolitiki-filosofia-tis-istorias,-pagkosmia-taksi-kai-diapolitismikes-sxeseis->

Το βιβλίο διανέμεται πανελλαδικώς μέσω των Εκδόσεων Δίαυλος, μέσω των συνεργαζόμενων μεγάλων βιβλιοπωλείων (π.χ. Πολιτεία, ΙΑΝΟΣ, Πρωτοπορία, Public κ.λπ.), και, βεβαίως, μπορεί να παραγγέλλεται μέσω οποιουδήποτε τοπικού βιβλιοπωλείου.

